

Mihail Lermontov: Junak našega časa. SB: Janko Kos. Sto romanov. Ljubljana: CZ, 1986.

Mihail Lermontov: Junak našega časa

1. del

Bela

Roman je sestavljen iz dveh delov. V prvem delu je najprej zgodba o Beli in Pečorinu. Pripovedovalec potuje po Kavkazu in sreča Maksima Maksimiča, štabnega kapitana. Noč sta preživela v koči ob ognju in čaju in pripovedovalec je slutil, da mu lahko Maksim pove marsikaj zanimivega, zato je načel pogovor. Res mu je Maksim pripovedoval o Grigoriju Aleksandroviču Pečorinu, mladem oficirju, 25, ki mu je bil dodeljen. Imel je nenavaden značaj: lahko je bil zelo družaben ali povsem tih in zamaknjen vase. Močan, pogumen in spreten, spet drugič rahlega zdravja in strahopeten. Maksim je imel občutek, da je moral biti bogat. Tako sta šla nekoč skupaj na svatbo Azijcev. Tam je Pečorin spoznal hčerko kneza, ki ju je povabil, in se vanjo takoj zaljubil. Na poroki pa je bil tudi razbojnik Kazbič, kateremu je bila Bela prav tako všeč. Maksim je šel malo na zrak in preslišal pogovor med Kazbičem in knezovim sinom Azajatom. Kazbič je imel enkratnega konja in Azajat ga je na vsak način hotel imeti. Ponujal mu je celo čredo konj, pa tudi svojo sestro Belo, vendar je bil razbojnik neomajen. Nato je Pečorin ponudil Azajatu Kazbičevega konja, če mu pripelje Belo. Dvojna ugrabitev se je posrečila. Kazbič se je seveda maščeval in je ubil knezovega sina ter hčerko, Bela pa je bila prve dni v ujetništvu zelo nesrečna. Pečorin jo je komaj osvojil. Nato sta bila štiri mesece srečno zaljubljena, potem pa se je Pečorin naveličal in ob njej mu je postalo dolgčas, Bela pa je trpela, ker je slutila, da je ne ljubi več tako kot prej. Pečorin ji je prepovedal, da hodi na trdnjavo, ker se je bal, da jo bo Kazmič ugrabil. Ko sta šla z Maksimom na lov, je Bela kljub prepovedi šla do potoka in Kazmič je izkoristil priložnost. Maksim in Pečorin sta se spustila za njim, ranila njega in konja, on pa je ranil Belo, ki je dva dni zatem umrla. Pečorina so me premestili, odšel naj bi v Gruzijo, zdaj pa naj bi bil spet v Rusiji. Nato se je pripovedovalec ločil od Maksima, kasneje pa sta se spet srečala.

Maksim Maksimič

Srečala sta se v krčmi, kjer je moral pripovedovalec počakati tri dni, da bi lahko nadaljeval pot. Pripeljala se je lepa kočija, za katero je sluga povedal, da je Pečorinova. Maksim se je novice razveselil in naročil slugi, naj pove svojemu gospodarju, da ga čaka. Prepričan je bil, da bo Pečorin zapustil večerjo pri polkovniku in bo prišel obiskat svojega starega prijatelja, vendar ga je čakal zaman. Naslednji dan je bil Pečorin že pripravljen na odhod, pa ga je pripovedovalec nekoliko zadržal, da je Maksim prišel pravočasno. Hotel ga je objeti, Pečorin pa mu je hladno ponudil roko. Bil je vzvišen in zadržan, mudilo se mu je dalje. Ni si vzel časa za klepet, hitro se je poslovil in nadaljeval pot v Perzijo. Maksim je bil razočaran nad njegovim vedenjem, saj ga je imel za prijatelja. Bil je tako jezen, da je Pečorinove zapiske (10) takoj izročil pripovedovalcu in sploh mu ni bilo mar, kaj se bo z njimi zgodilo.

Pečorinov dnevnik

Predgovor

Pečorin je umrl na poti iz Perzije, zato je pripovedovalec lahko objavil njegove zapiske.

Taman

Po službeni dolžnosti je prenočil v zanikrnem obmorskem ruskem mestecu. Ker so bile vse hiše zasedene, so ga dali v samotno kočjo na bregu, kjer je domoval slepi deček. Ponoči se je izmuznil iz hiše, oficir pa mu je sledil. Videl je, kako se je slepec srečal z dekletom, skupaj pa sta počakala na moškega, ki je priveslal. Bili so tihotapci. Zjutraj je dekletu povedal, da jih je zalotil in da jih lahko ovadi. Dekle ga je spretno zvabilo ponoči na breg, od tam pa v čoln in

na morje, kjer ga je hotelo potisniti v vodo, vendar je bil sam uspešnejši. S težavo je priveslal do obale, tudi ona se je rešila. Spet je priveslal Janko in ker je njihovo početje postalo spricho Pečorinove vednosti prenevarno, je dekleta odšlo z Jankom, slepega dečka pa sta prepustila samemu sebi. Pečorin je ugotovil, da mu je deček ukradel vse stvari in jih znesil na obalo. Jezen in hkrati srečen je zapustil kraj.

2. del

Konec Pečorinovega dnevnika

Knežna Mary

Knežna Mary

Pečorin je v Pjatigorsku, kjer sreča Grušnickega, s katerim je bil skupaj v bojnem oddelku. V toplinah je tudi kneginja in njena hčerka, knežna Mary. Grušnickemu je všeč, Pečorin pa se namerno ne zmeni zanj in se jima tako zameri. Nato pride v toplice Vera, nekdanja Pečorinov ljubimka, ki je poročena s starčkom. Ona je še zmeraj zaljubljena v njega. Da ne bi ljudje posumili v njuno vezo, se dogovorita, da bo on izkazoval naklonjenost Mary. Mary se vanj zaljubi, on pa se z njo samo poigrava. Po drugi strani pa Vera postane ljubosumna. V znak ljubezni do nje naj bi ji Pečorin sledil v Kislovodsk, druge toplice. Po tednu dni se jim tam pridružita še kneginja in njena hčerka. Grušnicki vidi v Pečorinu svojega tekmeča, zato raznese novico, da se nameravata z Mary poročiti. To Pečorina zelo razjezi. Mary da vedeti, da je ne ljubi. Nekega večera je dogovorjen z Vero pri njej doma. Ve, da mu nekdo sledi. Ko odhaja od nje, se pomudi še pred oknom Mary (stanujejo v isti hiši), kjer ga zalotita Grušnicki in nek komandant. Na srečo jima ubeži. Grušnicki ga obrekuje, Pečorin hoče, da se mu opraviči. Pozoveta se na dvoboj. Komandant si je zamislil spletko, da bo napolnil samo pištolo Grušnickega, Pečorin pa bo imel prazno. Ker je Pečorin preslišal njihove pogovore, ve za namero in jih na mestu streljanja razkrinka. Prvi strelja Grušnicki in Pečorina zadene v koleno, Pečorin pa ga ustrelji. Po dvoboju je premeščen na Kavkaz, kjer sreča Maksima Maksimiča.

Fatalist

V kozaški naselbini so zvečer kartali in nekoč je pogovor nanesel na usodo. Nek poročnik Vulić je predlagal stavo. Pečorin je rekel, da človekova usoda ni določena vnaprej. Vulić je v pištolo nasul smodnik. Ko je ustrelil prvič, se pištola ni sprožila, ko je ustrelil drugič, je preluknjal čepico. Kljub vsemu je imel Pečorin občutek, da bo Vulić tiste noči umrl. Res se je tako zgodilo. Ko se je vračal, ga je nek kozak napadel in preklal s sabljo.

Pečorin je mlad gospodič, ki ne najde nekega smisla v življenju. Poigrava se z ženskami in jih zapeljuje, ko pa se zaljubijo vanj in pričakujejo poroko, jih zapusti. Družbena pravila mu niso mar, uživa v dolgočasju in spleenu. Pravih prijateljev nima, ker je preveč sebičen, samovšečen.

Janko Kos: SB

Junak našega časa, 1840

Velik vpliv Byrona, predvsem v verzni povestih *Mciri* in *Demon*

Lermontova imajo za romantika, hkrati pa skupaj s Puškinom tudi že za realista ali vsaj predhodnika te smeri. Janko Lavrin v knjigi *Lermontov* opredeli pisatelja kot romantika, za roman pa pomisli, da bi lahko bil prvi psihološki roman v ruski literaturi. Glavni junaka se mu zdi predpodoba nihilističnih likov Dostojevskega. Za romantiko je značilen beg iz resničnosti

v naravo, utopično prihodnost, mistiko. Nekateri romantiki pa so se napotili nazaj v resnični svet, razkrili osovraženo stvarnost. In taki so na meji med romantiko in realizmom.

Zgradba romana ni običajna (linearen potek dogajanja s pripovedovalcem v tretji osebi). Roman razpade na več kosov (delov in poglavij), ki so zelo različni. Belo pripoveduje v prvi osebi pisatelj in izdajatelj romana. V bistvu gre za pripoved o pripovedi, nato se spet vrne na začetek. Maksim Maksimič je nadaljevanje Bele. Drugi del romana predstavlja Pečorinov dnevnik, razdeljen na tri poglavja: Taman, Knežna Mary in Fatalist. Obliko dnevnika ima samo Knežna Mary, ostala dela sta pripovedi v prvi osebi, ki ju pripoveduje Pečorin sam. to je že posebnost, ki ni značilna za velike realiste, kjer obširna pripoved poteka v tretji osebi, prostora za različne zapletene kompozicijske postopke ni. Pripoved v 1. osebi, fiktivno izdajanje najdenih zapiskov, pripoved v pripovedi, dnevniški zapiski – vse to je značilno za romantiko (Goethe). S pismi, dnevnikom in pripovedjo v prvi osebi si je pisatelj lahko privoščil razmah subjektivnosti, subjektivnega sveta literarnih oseb in se tako odmaknil od objektivne resničnosti zunanjega sveta. Zgodba ne poteka časovno linearno. Na začetku se odvijajo dogodki, ki se, časovno gledano, zgodijo nazadnje. Sredi romana izvemo za Pečorinovo smrt, nato pa se seznanimo še z izseki iz preteklosti, ki se je zgodila že pred dogodki, opisanimi na začetku romana.

Osebe so izjemne v poglavjih Bela, Taman in Fatalist, tudi v Maksimu so okoliščine izjemne. Tudi dogodki so izjemni, slikoviti, naključni (Bela: ugrabitev Bele, ki nato umre zaradi obupa, maščevalnosti in ljubosumja; Maksim: nepričakovano srečanje s Pečorinom v naključnih okoliščinah, Taman: Pečorin se zaplete s tihotapci, Fatalist: igra naključja, izzivanje usode, skrivnostnost). V Knežni Mary je prizorišče dogajanja mirno zdravilišče Pjatigorsk in ne več divje kavkaško okolje z gorskimi plemeni in vojaškimi pustolovščinami. V središču je običajna družba takratne Rusije s socialnimi odnosi, hierarhijo, zabavami, škandali. V tem poglavju so okoliščine precej tipične. Oris okoliščin pa ni tako obširen in natančen kot pri realistih.

Ob izidu romana so bili odzivi bralcev različni. Postavljala so se predvsem vprašanja, ali je Pečorin tipičen, iz stvarnega življenja vzet junak, ali pa je izjemna osebnost, morda samo plod pisateljeve domišljije. Kritika je menila, da je roman nemoralen, da kvari ruski značaj in da je posnetek Zahoda. Liberalna stran pa je bila navdušena. Mnenja so se razlikovala predvsem v tipičnosti in etičnem pomenu glavnega junaka. Lermontov pravi, da je Pečorin nadvse tipičen: v njem so združene poteze celega rodu in torej ne gre za portret enega samega človeka. Tipičnost vidi v splošni razširjenosti v času in prostoru. Glede etične sodbe se zdi, da sprejema sodbo o njegovi negativnosti. V romanu pa je Pečorin precej izjemen značaj. Tudi odnos pisatelja v romanu do junaka je obogaten s simpatijo in ne s kritično negativnostjo. Junak v naslovu ne izraža ironije, ampak poudarja lastnost epskih in tragičnih junakov – heroično in etično vzvišenost.

V Pečorinu se skrivajo nekatere značilnosti Lermontovega življenja. Tako kot Pečorin je bil tudi sam za krajši čas pregnan na Kavkaz (političen razlog; zaradi pesmi Pesnikova smrt). Ko je odhajal na Kavkaz se je za dlje časa ustavil v zdravilišču Pjatigorsk. Dogodki, ki se odvijajo v toplinah, so precej podobni resničnim. Lermontov je bil zaljubljen v Suškovo, ki pa ga ni marala. Ko sta se spet srečala se je v družbi delal zaljubljenega vanjo in si pridobi njeno naklonjenost, nato pa jo je z anonimnim pismom osramotil in se je otrešel. Ljubezen do Vere je mogoče iskati v Lermontovi ljubezni do Varje, ki se je kasneje poročila s starejšim moškim. Odnos do Grušnickega in dvoboj: dogodki po izidu romana so temu zelo podobni. V začetku 1840 se je Lermontov zapletel v dvoboj s sinom francoskega poslanika, takoj nato so ga poslali spet na Kavkaz. Ko se je kasneje vračal z dopusta nazaj v kavkaško službo, je šel spet v Pjatigorsk, kjer je srečal nekdanjega sošolca, nekoliko omejenega in pozerskega majorja Martinova. Privoščil si ga je z dovtipi in karikaturjo, major ga je pozval na dvoboj, v katerem je bil Lermontov ubit. V drugih delih romana avtobiografskih vzporednic ni. Za zgodbo o Beli

je slišal od sorodnika, pri katerem je živel Tatarka Bela. Možno je, da je srečanje s tihotapci doživel pisatelj sam, ko se je mudil v Tamanu. Zgodbe in liki so tako precej povzeti iz avtobiografskega gradiva. Podobno tudi Pečorinov značaj, saj njegove poteze v veliki meri spominjajo na Lermontova. Pečorin je rad mučil in smešil kljudi, ki jih ni maral, nasprotje med zunanjim hladom in skrito čustvenostjo, mračno tragično razpoloženje. Podobno govorijo o Lermontovu njegovi sodobniki: če si bil z njim sam, je bil ljubezniv družabnik, izviren, nekoliko sarkastičen. V družbi pa se je rad rogal drugim in jih smešil. Pečorin ima poseben čar, kateremu se ženske ne morejo upreti, celo same ga iščejo, da bi se mu predale. Ne morejo se mu ogniti, tudi pozabiti ne.

Junak se velikokrat primerja z Jevgenijem Onjeginom. Pečorin je nova različica odvečnega človeka. Lermontov je iz Puškinovih pesmi zajemal motive, ideje, situacije in jih predelal v izvirne tvorbe. Tako je prevzetim motivom dajal nov, nasproten, pomen. V Jevgeniju se razplete zgodba štirih oseb – Onjegina, Lenskega, Tatjane in Olge, podobno v Knežni Mary, ki je osrednji del in vrh romana – Pečorin, Grušnicki, Mary in Vera. Tako Onjegin kot Pečorin sta byronska junaka, v obeh delih pride do dvoboja, ki se konča s smrtjo Lenskega oz. Grušnickega. Vidimo, da gre za variacijo na temo Onjegina. Pečorin je prevladujoči lik romana. Grušnicki je poln čustvenosti, življenjske občutljivosti, ki ga žene v romantično sentimentalnost in patos. Lermontov ga je postavil zelo nizko, v romanu ga čaka najostrejša sodba in zavrnitev. Lermontov se zanima za ženske samo toliko, kolikor vplivajo na junaka oz. gleda na njih s stališča moškega in njegovih interesov. Ko navzočnost ženske se že prek tega, njegovo zanimanje za njih splahni. Puškin Tatjano predstavlja vse drugače. Je samostojna in pesnik ji namenja pozornost zaradi nje same in ne zaradi Onjegina. Lermontov povsem drugače do knežne Mary.

Pečorin je prežet s spleenom, ki je neke vrste negativno čustvo. Sam ga razume kot odliko svojega duha, ki ga dviguje nad druge ljudi. Poleg tega je užaljen, jezen, žaljiv, ciničen, zavisten, maščevalen, brezobziren, tako da z ljudmi, ki jih ne mara, obračuna na hladen in vzvišen način.

Pečorina žene želja po prostosti. Tako ga mine vsa ljubezen, ko zasluži, da bi ženska hotela več, poroko. Volja do prostosti je samo sredstvo, s katerim želi Pečorin zavarovati nedotakljivost svojih čustvenih doživljajev. Svoboda mu je samo način, kako jih ohraniti čim bolj nedotaknjene, neodvisne od zunanjih sil. Ne priznava socialnih norm, zakonov, predpisov, ki bijim moral podrediti svoja čustva. Pečorinu je najvišja vrednota njegova lastna notranjost. Nemogoče je potegniti mejo, ki bi ločila zunanji svet od notranjega, zato mora v sebi zatirati vsa nagnjenja, ki bi ga vodila v stik s svetom, ga napravila od njega odvisnega in s tem ranljivega – ljubezen, prijateljstvo.

Fatalist zaokroži celoten roman. Za svobodno voljo ni prostora. Posameznikov um je spričo subjektivnosti postavljen v vlogo pasivnega opazovalca, ki lahko opazuje in prepozna skrite nagibe, ne more pa se vključevati v njihov potek. Lastna subjektivnost je absolutum in človek je proti njej brez moči. Po njej je absolutno determiniran; kar lahko stori, je samot to, da jo sprejme in brani pred zunanjim svetom. Edino, kar morda obstaja poleg sveta in človeka, je usoda, ki druži stvarnost in človekov notranji svet, da bi ju prav tako samovoljno ločila. Usoda, kot jo občuti Pečorin, ni ne dobra ne zla, saj noče vrednotiti z merili običajnega socialnega sveta. Usoda mu je onstran te delitev. Edino vprašanje, ki ostaja, je, do katere meje lahko človek razpolaga s svojim življenjem.